

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ТА АРХІВНІЙ СПРАВІ

УДК 930.2:002:005.92/.25]:006.3/.8 (477)
<https://doi.org/10.15407/rksu.31.379>

Юрій Славович Ковтанюк,
кандидат історичних наук,
заступник генерального директора з наукової роботи,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-4120-1875

e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ЯК ВИМОГА ДЛЯ РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Мета дослідження: розпочати ґрунтовне обговорення питання створення в Україні нормативно-правової бази, яка повинна визначати засади загального характеру щодо оцифрування фондів закладів культури з урахуванням міжнародних стандартів та багаторічного світового досвіду оцифрування фондів архівами, бібліотеками та музеями, зокрема українськими. **Методологія статті** базується на застосуванні загальнонаукових методів, зокрема системного, поняттєвого аналізу, порівняльного та ретроспективного, а також емпі-

ричного. **Наукова новизна** полягає в порушенні питання створення в Україні науково обґрунтованої нормативно-правової бази щодо оцифрування фондів закладів культури як нагальної потреби для збереження фондів та технологічного підґрунтя для інтеграції окремих фондів користування в єдиний електронний інформаційний ресурс. **Висновки.** Упущення щодо відсутності єдиних загальних вимог до цифрових копій фондів закладів культури, ідентифікації цих копій та їхнього призначення, що регулюються відповідними нормативно-правовими

актами України, утворилося внаслідок браку доведених до практичної реалізації проєктів щодо створення загальних інтеграційних електронних інформаційних ресурсів відповідно до міжнародних стандартів та кращих практик, а також доступності відносно простих для застосування технологій оцифрування документів. Це призвело до створення в Україні багатьох електронних інформаційних ресурсів локального значення. В умовах відсутності зазначеної нормативно-правової бази такі інформаційні ресурси є здебільшого технологічно несумісними, що призводить до потреби повторного оцифрування фондів або конвертування великих за розміром масивів цифрових даних в інші формати. Вочевидь, процеси по-

вторного оцифрування сприяють погіршенню збереженості фондів. Позитивні кроки для створення єдиної нормативно-правової бази виконані в архівній сфері як результат науково-дослідної роботи, зокрема розроблено низку методичних рекомендацій, що затверджені нормативними документами. Ці документи можуть стати підґрунтям для створення відповідного нормативно-правового акта загального характеру, що пошириться на всі юридичні особи України, незалежно від форми їх власності, які виконують завдання оцифрування національного історичного та культурного надбання.

Ключові слова: оцифрування, національне надбання, заклади культури, нормативно-правова база, парадокс.

Актуальність теми. Відсутність в Україні нормативно-правового регулювання виготовлення цифрових копій тих одиниць зберігання, що знаходяться на обліку закладів культури, насамперед вимог до цифрових копій як кінцевого продукту та його похідних, що мають однакові технічні характеристики в різних сферах діяльності (архівній, бібліотечній і музейній), є парадоксальним явищем, якщо порівнювати оцифрування фондів закладів культури з іншим напрямом цифрової трансформації в Україні – запровадженням роботи з електронними документами та їх архівного зберігання як важливої складової електронного урядування. На сьогодні створилася ситуація, коли завдання оцифрування виконуються більшістю архівів, бібліотек і музеїв і виконуються вони практично з моменту появи перших пристроїв для оцифрування в цих закладах культури [1, с. 111]. Час, витрачений в Україні на повсюдне впровадження в діяльність юридичних осіб різних форм власності електронного діловодства, є набагато меншим. Однак ще наприкінці 2020 року було за-

вершено створення нормативно-правових актів, що регулюють усі процеси життєвого циклу електронного документа від його створення до знищення або приймання-передавання на постійне зберігання [2; 3], які були концептуально визначені у 2011–2012 роках [4; 5]. Проте до тепер жоден архівний електронний документ ще не прийнятий до архівних установ на постійне зберігання. У 2023 році за кошти Європейського Союзу українським виробником у межах пілотного проєкту створено програмне забезпечення, що надає працівникам архівних підрозділів юридичних осіб – джерел комплектування архівних установ можливість здійснювати підготовку електронних документів до передавання на архівне зберігання, та впроваджено це програмне забезпечення в діяльність Міністерства юстиції України [6]. У межах того ж пілотного проєкту у сфері управління Державної архівної служби України модернізовано програмно-технічний комплекс «Електронні архівні системи» (ЕЛАРСИС), призначений для приймання-передавання електронних документів Національного архівного фонду на постійне зберігання [7]. Разом з тим продовжувалася активна робота щодо створення локальних цифрових фондів користування в закладах культури, зокрема в архівних установах, і постійно порушувалося питання стосовно інтеграції цих фондів у формі єдиного електронного інформаційного ресурсу. Вочевидь, затвердження в Україні відповідної нормативно-правової бази створить технологічну основу для будь-якої подальшої інтеграції цифрових ресурсів та значно спростить ці процеси, зокрема в рамках міжнародних проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких висвітлювалися різні аспекти формування та становлення цифрових фондів користування закладів культури, доводить, що організування такого напряму діяльності для цих закладів стало на теперішній час першочерговим. Здебільшого у працях щодо оцифрування фондів закладів культури розглядаються: закордонний досвід створення цифрових колекцій культурної спадщини, зокрема за нормативно-правовими документами різних країн та рекомендаціями ЮНЕСКО, Міжнародної ради архівів, Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ, Міжнародної ради музеїв; створення цифрових фондів користування українськими закладами культури як потребу для забезпечення доступу користувачів до

документів та експонатів, насамперед онлайн, та для збереження фондів; визначення критеріїв відбору документів та експонатів для першочергового оцифрування; надання доступу до цифрових копій документів та створення електронного наукового довідкового апарату; посилення ролі бібліотек у формуванні інтегрованих електронних інформаційних ресурсів для доступу до культурного надбання національного значення, незалежно від місця зберігання пам'яток (архів, бібліотека, музей); розв'язання проблем, пов'язаних з оцифруванням документів, які захищені авторським правом, тощо. Результати таких досліджень викладені у роботах Г. І. Ковальчук [8; 9], Г. В. Папакіна [10], В. В. Добровольської [11], Л. Ф. Приходько [12], М. О. Шевченко [13], О. М. Рибачок [14], О. М. Бруй [15], Н. М. Сенченко [16], а також колективних монографіях провідних наукових установ України [17].

Важливість оцифрування фондів закладів культури та створення електронних інформаційних ресурсів, що надають доступ до цих копій і наукового довідкового апарату до фондів онлайн, визначають не лише міжнародні стандарти, нормативні та методичні документи, а також внутрішні нормативно-правові акти України, що затверджують загальні стратегії та плани цифрової трансформації, зокрема діяльності архівів, бібліотек і музеїв [18; 19; 20; 21; 22; 23; 24]. Порівняльний аналіз змісту цих документів доводить, що цілі та завдання з кожним роком стають більш конкретними.

Окреме місце посідають нормативно-правові акти та ініціативи, зокрема міжнародних організацій, що визначають завдання стосовно створення конкретних електронних інформаційних ресурсів загального значення, насамперед це Державний реєстр книжкових пам'яток України, Електронна бібліотека «Україніка» – інтегрований національний електронний інформаційний ресурс, Міжархівний пошуковий портал і Національна електронна бібліотека України.

Кожен з таких проєктів успішно реалізується майже в усіх розвинених країнах світу. Станом на кінець 2023 року маємо такі здобутки в Україні щодо створення зазначених електронних інформаційних ресурсів:

попри те, що завдання відносно створення Державного реєстру книжкових пам'яток України було сформульовано ще на початку 2000-х років, зокрема Г. І. Ковальчук, як складової частини Державного реєстру

національного культурного надбання [25], натепер функціонують лише локальні ресурси окремих установ [26;27];

Електронна бібліотека «Україніка» – один з небагатьох інтегрованих національних електронних інформаційних ресурсів, що працює [28] й успішно наповнюється новим цифровим контентом як науковий доробок Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [29];

попри те, що проєкт Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року так і залишився від 2020 року не затвердженим, слід відзначити успішне виконання більшості визначених цим документом завдань щодо оцифрування архівних фондів, зокрема щодо створення єдиного цифрового фонду користування для всіх архівних установ України. На сьогодні такий електронний інформаційний ресурс створено як Міжархівний пошуковий портал (єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів) [30], до котрого підключені чотири центральних державних архіви й Державний архів Львівської області [31]. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, станом на жовтень 2023 року перебуває на стадії інтеграції до системи. На нашу думку, суттєвими перешкодами на шляху підключення інших державних архівів до цього ресурсу є платна основа, що потребує значних видатків для цих установ, переважно з бюджету України [32;33], та неготовність системи до роботи з науково-технічною документацією, аудіовізуальними та електронними документами. Тому виробник позиціонує цю систему як «програмний комплекс, що дозволяє створювати та представляти онлайн окремі документальні колекції, а також формувати комплексні електронні ресурси державних архівів значного обсягу» [34];

історія Національної електронної бібліотеки України починається з кінця ХХ ст. Докладно це питання досліджено у статті О. З. Клименко й О. Л. Сокур [35] за нормативно-правовими актами України, що визначали безпосередньо завдання відносно розбудови такого електронного інформаційного ресурсу або були дотичними до його створення. Розлоге дослідження складових Національної електронної бібліотеки України наводиться О. М. Бруй [36; 37]. Однак цей інформаційний ресурс так і залишається у стані обговорення. На кінець 2023 року за ініціативи ВГО «Українська бібліотечна асоціація», Міністерства культури та інформаційної політики України [38; 39] та за підтримки ЮНЕСКО [40, с. 27]

заплановано лише укласти Концепцію створення Національної електронної бібліотеки України. На час написання статті до членів робочої групи потрапила друга редакція проєкту такої концепції [41], підготовлена працівниками міністерства. Перша редакція не надавалася членам робочої групи для обговорення. На нашу думку, отриманий документ вимагає суттєвого доопрацювання, якщо не перероблення, зважаючи на те, що його автори припустилися низки помилок: 1) запропонована терміносистема потребує її приведення до чинної нормативно-правової бази, національних і міжнародних стандартів. Вважаємо недоцільним уведення непоширених понять, які, зокрема, визначаються через інші, невідповідні їм, поняття. До таких відноситься запропоноване поняття «дані, отримані за підсумками оцифрування об'єктів національного надбання/документів». Натомість увесь світ застосовує термін «цифрова копія», який широко представлено в чинній нормативно-правовій базі України, а також надано його визначення у ДСТУ 2732-2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» [42, п. 3.24]. Крім того, наведене поняття прирівнюється до «електронного документа». Поняття «електронний документ» визначено в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг». Це визначення не має нічого спільного з «даними, отриманими за підсумками оцифрування об'єктів національного надбання/документів»; 2) потребує уточнення чинна нормативно-правова база. На час укладання концепції до деяких документів були внесені зміни, зокрема щодо завдань, дотичних до створення Національної електронної бібліотеки України; 3) суттєвого уточнення, а скоріш перегляду, потребує запропонований план створення ресурсу, за яким оцифрування фондів закладів культури розпочнеться лише у 2028 році. Проте нічого не зазначено про перехідний період, притаманний побудові будь-якої системи, коли надається час для завершення роботи по-старому, рекомендації щодо подальшого застосування продукції, виготовленої за іншими вимогами, та визначається термін початку роботи в нових умовах. Це дозволить усім потенційним учасникам проєкту отримати чіткі відповіді стосовно того, що відбудеться з цифровими копіями, виготовленими до появи Національної електронної бібліотеки України, вимоги якої можуть бути відмінними від тих, за якими створювалися такі цифрові копії. Крім того, такий стан може продовжуватися,

за задумами авторів проєкту концепції, до 2029 року; 4) неконкретний характер мають запропоновані у проєкті зміни чинної нормативно-правової бази, що не враховують позитивний український досвід, зокрема в архівній сфері, зважаючи на міждисциплінарний характер проєкту.

Поодинокими залишаються дослідження щодо безпосереднього організування оцифрування фондів закладів культури та визначення відповідних технічних параметрів. На сучасному етапі такі розвідки пов'язані з іменами О. В. Баркової [43; 44; 45], К. В. Лобузінної [46], Р. В. Романовського [47], А. А. Майстренко [48], О. Я. Гараніна і Ю. С. Ковтанюка [49, с. 22–29, 34–38], Т. О. Ємельянова [50; 51], І. В. Лобузінна [52], Ю. С. Ковтанюка [53; 54], Л. В. Паламарчук і Ю. Г. Чернятинської [55], Г. Г. Асєєва [56], Л. В. Дідух [57; 58] та інших науковців, у працях яких розглядаються різні аспекти технологій створення електронних інформаційних ресурсів, що надають доступ до цифрових копій документів.

У більшості студій, присвячених оцифруванню фондів закладів культури, розглядаються питання створення описової інформації до цифрових копій в електронній формі, так званих метаданих, зокрема форматів зберігання та обміну такими даними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на результати аналізу останніх досліджень і публікацій, маємо в Україні парадоксальну ситуацію, коли в державі фактично відсутнє нормативно-правове забезпечення оцифрування фондів закладів культури, що багато десятиліть здійснюється юридичними особами різних форм власності. Вочевидь, це призводить до ускладнення інтеграційних процесів, недотримання принципів забезпечення збереженості фондів внаслідок виникнення потреби повторного оцифрування фондів. Разом з тим маємо кардинально протилежну ситуацію з електронними документами. Від часу прийняття законів України «Про електронний документ та електронний документообіг» [59] і «Про електронний цифровий підпис» [60] пройшло 20 років, а жоден архівний електронний документ не був прийнятий на постійне зберігання. На нашу думку, основним чинником такого становища є простота та поширеність технологій з оцифрування документів, а також складність організування роботи з електронними документами, що потребувало достатнього часу для проведення науково-дослідних робіт та підготовки нормативно-правових актів.

Вважаємо, що основним завданням, яке вдалося вирішити документознавцям й архівознавцям, є дослідження сутності електронного документа як нового інформаційного об'єкта [61; 62; 63] для отримання можливості підготовки відповідної нормативно-правової бази та формулювання завдань спеціалістам з інформаційних технологій щодо створення потрібного архівістам програмного забезпечення та модернізації існуючого, зважаючи на міждисциплінарний характер цієї сфери діяльності. Це стало вирішальним чинником у практичній сфері для подолання зазначеної проблеми.

На підтвердження висловленої думки щодо відносної простоти та поширеності технологій з оцифрування документів можна пригадати історію прийняття Закону України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [64, П. 4, Ст. 11], який фактично визначив законну можливість користувачам оцифрувати будь-які документи Національного архівного фонду власними засобами. Згодом це питання було врегульоване [65]. Разом з тим від прибічників оцифрування власними засобами часто можна почути думку, що для них не важлива якість цифрової копії, їм достатньо отримати інформацію. Ключовим у такому підході до оцифрування документів є подальше індивідуальне використання таких копій користувачем. Вважаємо, що невибагливе відношення певної групи користувачів до якості цифрових копій не повинно ставати вирішальним критерієм для подальшого розвитку цього напрямку діяльності, який, вочевидь, давно потребує нормативно-правового регулювання, якщо завдання оцифрування фондів набуває загального характеру.

Особливого значення дане регулювання набуває при створенні інтегрованих електронних інформаційних ресурсів, коли в побудові таких ресурсів беруть участь багато учасників. Насамперед потребує подальшого визначення поняттєвий апарат, формування якого відбувається за певними процесами, що укладають концептуальну систему оцифрування документів. Після визначеності з інформаційними об'єктами, що будуть отримані за результатами оцифрування (цифрова копія, похідна), їхнім призначенням, на нашу думку, вкрай потрібно визначитися з форматами даних цифрових копій та їхніми якісними характеристиками. До уваги потрібно взяти як забезпечення збереженості документів, що

оцифровуються, так і потребу сучасного суспільства в доступі до інформації оригіналів у цифровій формі, переважно онлайн. Виріб, який заклади культури отримують відповідно до доведеного та поширеного висновку стосовно того, що оцифровувати одиниці зберігання слід один раз, але з максимальною якістю, повинен отримати цілком реальні поняттєві визначення й характеристики в залежності від типу документної інформації, що оцифровується: текстова, зображення, аудіо, відео. Для досягнення окресленої мети, на нашу думку, створення системи оцифрування фондів повинно ґрунтуватися на таких загальних принципах:

- у світі є поширеною структура системи оцифрування, за якою першою створюють так звану майстер-копію найкращої якості, а потім із цієї копії створюються інші інформаційні об'єкти [66; 67; 68]. Зазвичай такий масив цифрових даних має великий розмір і зберігається недоторканим – доступ до нього обмежується. Найчастіше ці масиви називають страховим фондом, що викликає справедливую критику з боку архівістів, які дотримуються чинної нормативно-правової бази, яка визначає поняття страхової копії документа [69, Г. 12, Р. IV; 70, Г. 9, Р. VIII]. Тому, на нашу думку, більш правильно буде називати цей масив даних цифровим страховим фондом з подальшим внесенням відповідних змін у чинну нормативно-правову базу;
- шляхом конвертування з майстер-копій створюють фонд користування, орієнтований на доступ до документної інформації онлайн. Отже, розмір цих копій значно зменшений, аніж майстер-копій, однак достатній для їх якісного відтворення на екранах пристроїв, зокрема з можливістю їхнього збільшення. На нашу думку, на загальному рівні слід визначити вимоги до таких похідних, що повинні залежати насамперед від потреб користувачів у відповідності до поширених і зручних на сьогодні технологій. До цих технологій належить представлення цифрової копії одиниці зберігання одним файлом (нагадує зшиті аркуші, наприклад, у поширеному форматі PDF) або відповідно до можливостей сучасних тактильних пристроїв, переважно мобільних, робота з якими ґрунтується на звичайних дотиках пальців рук до екрану (гортання множини зображень з окремих файлів на екрані пристрою). Сучасною вимогою до дизайну електронних інформаційних ресурсів є його адаптивність до згаданих пристроїв. Отже, для

- забезпечення гортання зображень на екрані пристрою, їх масштабування, переміщення тощо слід виготовляти не один багатосторінковий файл великого розміру, а низку відокремлених зображень, що будуть швидко завантажуватися при виникненні потреби доступу до них і зручно гортатися, перетворюючись для користувача на електронну книгу. При такому варіанті доступу до документів окремі зображення сторінок поєднуються логікою відповідних програмних засобів;
- яка б технологія зберігання та надання доступу до оцифрованої інформації не була застосована, кожен файл із цифровою копією сторінки, рукопису, книги, актового документа, архівної справи тощо повинен мати унікальний ідентифікатор. Коли відбувається збирання інформації з різних джерел, інформаційні об'єкти, що інтегруються, повинні мати унікальні ідентифікатори не в межах локальної інформаційно-комунікаційної системи установи, в якій ці об'єкти були створені, а в загальній системі, в якій функціонує інтеграційний електронний інформаційний ресурс. Вважаємо, що слід визначити вимоги до найменування файлів майстер-копій та всіх можливих їх похідних, які можуть застосовуватися в загальній системі;
 - те саме стосується технології створення цифрових 3D-копій музейних експонатів, зокрема рукописних і друкованих пам'яток, 3D-екскурсій по архівах, бібліотеках і музеях, а також інших сучасних 3D-технологій, що можуть застосовуватися для надання доступу до фондів, однак ще не є поширеними в Україні. Це питання потребує додаткового дослідження, зважаючи, що будь-яка цифрова 3D-копія є похідною від певного опрацювання (прилаштування) та суміщення множини 2D-зображень. Зрозуміло, що більшість 3D-копій створюються із застосуванням алгоритмів зменшення загального розміру цих інформаційних об'єктів, зважаючи на призначення 3D-копій для їх екранного відтворення. Отже, майстер-копіями для цифрових 3D-копій є цифрові 2D-зображення різних видів одного об'єкта;
 - вочевидь, виходячи зі складу більшості фондів, завдання оцифрування цих фондів пов'язані зі створенням цифрових копій текстових документів. Незважаючи на те, що такі документи мають різні носії, це майже не впливає на процес їх оцифрування. Обладнання для оцифрування документів не розрізняє, рукописи це або стародруки, або су-

часне періодичне видання, газета, ноти, фотографія тощо. Вирішальними є фізичні розміри документа, кількість аркушів та його фізичний стан, що впливають на вибір обладнання для оцифрування (широкоформатне протяжне, наприклад, для мап; з фотоапаратами для газетного фонду; з колющою для зшитих документів з великим корінцем тощо), процес підготовки одиниці зберігання до оцифрування (ремонт, дезінфекція, реставрація, розшивання тощо) та застосування програмних засобів для оброблення цифрової копії (вирівнювання, обрізання, розпрямлення, наприклад, загинів зшитих аркушів на розвороті тощо). Слід зазначити, що саме ці параметри одиниць зберігання є значущими для працівників структурного підрозділу з оцифрування фондів для отримання найкращого результату з максимальною швидкістю. Отже, заклади культури мають справу із зрозумілим виробничим процесом, що може бути формалізованим та регламентованим відповідно до наявного технічного та кадрового забезпечення. Кращі практики українських архівів, бібліотек і музеїв організуються саме у відповідності до таких методичних документів, що затверджуються нормативним документом відповідної установи;

- найменшу групу документів (якщо це не спеціалізована установа, така як Центральний державний науково-технічний архів України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів), але дуже цікаву для дослідників та складну для оцифрування, утворюють широкоформатні документи (мапи, газети, плакати, малюнки, картини, креслення, зокрема науково-технічна документація, тощо), аудіовізуальні документи та документи, фіксація інформації яких відбулася на незвичних носіях (глина, каміння, листя та кора дерев, скло або на поширених матеріальних носіях, однак незвичайним способом фіксації чи з використанням особливих матеріалів). Такі документи потребують набагато більше часу для їх оцифрування поширеними пристроями, а іноді й створення штучних технологій [71]. Тому, на нашу думку, фонди потребують класифікування за матеріалами одиниць зберігання та складністю їх оцифрування;
- оцифрування повинно виконуватися за планом, яким будуть враховуватися наявні технічні можливості щодо його виконання та визначатися потреби в новому обладнанні для подальшого розвитку цього напрямку

діяльності, зокрема для оцифрування широкоформатних, аудіовізуальних та незвичних носіїв. Вочевидь, придбання такого обладнання доцільно в разі, якщо таке завдання стосується множинності одиниць зберігання з відповідними фізичними характеристиками;

- наведене вище дозволяє стверджувати, що для інтегрованих електронних інформаційних ресурсів мають визначатися єдині вимоги до цифрових копій як виробу незалежно від місця їх зберігання та форми власності архіву, бібліотеки, музею. Тобто якщо технічне забезпечення дозволяє створювати такі вироби, з такими характеристиками, то установа їх створює, і немає значення, на якому обладнанні, із застосуванням яких технологій (програмно-технічних засобів) та, відповідно, до якого внутрішнього регламенту (визначеного виробничого процесу).

Зазначимо, що окреслені тут загальні принципи оцифрування фондів для всіх закладів культури, незалежно від форми їх власності, повинні визначатися на підставі простої методики, що неодноразово застосовувалася при укладанні міжнародних документів, зокрема стандартів, і українських нормативно-правових актів та стандартів, а саме: визначення критеріїв, за якими будуть обиратися формати даних та інші характеристики, а обрання цих форматів даних та характеристик обґрунтовуються як найкращі, що відповідають визначеним критеріям. До прикладу можна навести обрання за наведеною методикою характеристик формату PDF/A-1, що визначається відповідним міжнародним стандартом [72]. Так само в межах науково-дослідної роботи було обрано формати даних електронних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання [73], що стали підґрунтям для відповідного переліку, затвердженого нормативно-правовим актом [74]. Для їх обрання застосовані такі критерії:

- довговічність – формат даних повинен мати широке застосування, підтримуватися розробником протягом щонайменше десяти років в усіх версіях програм його створення, бути стандартизованим або мати відкриту специфікацію;
- міжоперабельність – здатність відтворювати дані певного формату поширеними програмно-технічними засобами різних платформ (операційні системи та технічні засоби);

- самодостатність – вся інформація, необхідна для відтворення інформації в часі в незмінному вигляді (формі), вбудована/знаходиться у файлі;
- перевага надається форматам, які підтримуються програмним забезпеченням з відкритим кодом, що розповсюджується за ліцензіями, котрі не встановлюють обмежень стосовно їх використання та копіювання.

Обґрунтування до кожного формату наведені в переліку.

Важливим додатковим критерієм для майстер-копій є використання форматів даних без застосування алгоритмів стиснення, що призводять до втрат інформації, до прикладу, TIFF без стиснення. Такі втрати даних майже непомітні на екранах пристроїв, особливо невеликих розмірів, або їх важко почути за допомогою динаміків, вбудованих у такі пристрої, що за своїми фізичними характеристиками не можуть забезпечити весь діапазон частот звукових хвиль, які сприймає (чує) людина. Однак, таке стиснення даних забезпечує максимальне зменшення розмірів копій, наприклад формат JPEG, за рахунок позбавлення (втрати) певної частини інформації, що схожа на ту, яка залишається (зберігається). При відтворенні таких цифрових копій інформацію, яку було навмисно видалено, відтворюють як усереднений результат за характеристиками наявних даних, що розташовуються поряд з відсутніми. Для зображення – це сусідні пікселі, для аудіоданих – попередній і наступний семпли (вимір), що містять цифрові дані, якими кодується звукова хвиля (зріз звучання) на певний момент часу. Отже, формати з втратою даних краще застосовувати для виготовлення фонду користування.

Уважаємо неприпустимим визначення в нормативних документах закладів культури взаємовиключаючих за своїми властивостями форматів даних для виготовлення однотипних цифрових копій.

Також слід звертати увагу на визначення діапазонів роздільності цифрових копій в дрі без надання рекомендацій щодо застосування менших та більших значень.

Першим нормативним документом, що визначав виготовлення цифрових копій документів та поширювався на всю архівну галузь, були Типові норми часу і виробітку на основні види робіт, що виконуються в державних архівних установах, 2008 року [75, с. 143–145]. Пункт 10.2 «Оцифрування документів» визначав роздільність у дрі паперових та

плівкових аудіовізуальних документів у залежності від їх розміру, типу та глибини кольору цифрових копій (чорно-білі, кольорові).

Однією з перших, хто порушив питання відсутності нормативно-правової бази саме в частині визначення загальних вимог до цифрових копій, була О. М. Баркова [43]. Конкретні завдання щодо створення методичної та нормативної бази було визначено в 2017 році в роботі О. Я. Гараніна, Ю. С. Ковтанюка «До концепції інформатизації архівної справи в Україні» [49].

Важливою ініціативою 2023 року є укладання Концепції створення Національної електронної бібліотеки України, в поточному проєкті якої визначена потреба у створенні відповідної нормативно-правової бази [41]. Зважаючи, що цей проєкт покликаний інтегрувати в один електронний інформаційний ресурс цифрові копії одиниць зберігання архівів, бібліотек і музеїв, вважаємо вкрай необхідним врахувати не лише міжнародний досвід, нормативні документи і стандарти, а також і наявний український позитивний досвід, а саме архівної галузі, що планово виконувала завдання для розв'язання проблеми щодо створення цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду, який функціонує за єдиними вимогами. На сьогодні більшість завдань, окреслених у роботі «До концепції інформатизації архівної справи в Україні», успішно реалізовані.

Науково-дослідну роботу планово було виконано на базі Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД).

За результатами науково-дослідної роботи в 2018 році Галузевим центром науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства УНДІАСД було підготовлено бюлетень із ґрунтовним інформаційно-аналітичним оглядом нормативно-методичного регулювання процесів виготовлення електронних копій документів, зокрема цифрових, у різних країнах Європи [76].

Разом з цим розпочалися численні закордонні відрядження працівників УНДІАСД, Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного кінофонофотоархіву України імені Г. С. Пшеничного для участі в міжнародних конференціях, форумах та для обміну досвідом, зокрема з питань оцифрування документів з різ-

ними носіями. Результати цієї роботи представлені численними звітами, статтями і повідомленнями у фахових виданнях, а також у виступах на конференціях, круглих столах і семінарах в Україні, на які також запрошувалися колеги з країн Європи і Сполучених Штатів Америки. Так, потребу щодо нормативно-правового регулювання оцифрування документів було розглянуто в 2019 році у доповіді-презентації Л. В. Паламарчук і Ю. Г. Чернятинської «Досвід оцифрування архівних документів у Республіці Польща» на 3-му щорічному круглому столі архівістів з міжнародною участю «Оцифрування документів НАФ як пріоритетний напрям цифровізації національних архівів: проблеми та перспективи» [55] після прибуття із закордонного відрядження, зокрема до Державного цифрового архіву Польщі (м. Варшава). На тому ж заході з практикою оцифрування документів у Пенсильванському університеті (США) учасників ознайомила діджитал-архівіст Ірина Глік [77].

Вагомим узагальнюючим науковим результатом стала розробка УНДІАСД «Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього» [78], яка деталізувала всі вимоги до інформаційних об'єктів і процесів оцифрування документів Національного архівного фонду, насамперед цифрових копій, їхньої ідентифікації, визначення облікової документації та низки регламентів щодо забезпечення зберігання документів та надання доступу до них. Документ було затверджено наказом Державної архівної служби України, і він став обов'язковим для виконання установами, що належать до сфери управління цього центрального органу виконавчої влади. Слід зазначити, що іншими державними архівами одразу позитивно було сприйнято довгоочікуваний документ і архівісти розпочали його впровадження в діяльність установ. Ця робота призвела до потреби уточнення деяких технічних параметрів цифрових копій. Відповідний наказ було видано у 2021 році.

У 2021 році УНДІАСД було успішно виконано науково-дослідну тему, результатом якої стали методичні рекомендації «Оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду» [79]. Цей документ також було введено в дію наказом Державної архівної служби України.

Наприкінці 2021 року вперше було затверджено програму, що визначає оцифрування документів Національного архівного фонду на 2022–

394 2025 роки [80]. Натепер 32 державних архіви (6 центральних, 24 обласних і 2 галузевих) оцифровують документи за єдиним планом.

У 2022 році були підготовлені методичні рекомендації «Доступ до цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду» [81].

Про результати практичної діяльності архівних установ з оцифрування документів Національного архівного фонду Державна архівна служба України детально звітується щороку та визначає пріоритети на наступний рік [82]. Крім того, на офіційному вебпорталі служби та в інших засобах комунікації постійно публікуються проміжні звіти про загальний стан оцифрування фондів і наповнення електронних інформаційних ресурсів.

Зважаючи, що Голова Державної архівної служби України та інші архівісти беруть активну участь у діяльності робочої групи [39], пропонуємо скористатися успішним досвідом українських архівістів щодо оцифрування Національного архівного фонду за єдиними вимогами для взяття за основу і поширення на інші сфери діяльності, в яких виконуються завдання з оцифрування фондів та які планують брати участь у проєкті Національна електронна бібліотека України.

Вважаємо, що кращим заключним результатом стане затвердження єдиних вимог наказом Міністерства культури та інформаційної політики України з подальшою державною реєстрацією в Міністерстві юстиції України. Саме така процедура дозволить отримати нормативно-правовий акт, який можна буде поширити на всіх учасників процесу оцифрування культурної спадщини в Україні незалежно від форми їх власності.

Наукова новизна дослідження полягає в порушенні питання створення в Україні науково обґрунтованої нормативно-правової бази щодо оцифрування фондів закладів культури як нагальної потреби для збереження фондів та технологічного підґрунтя для інтеграції окремих фондів користування в єдиний електронний інформаційний ресурс.

Висновки. Упущення щодо відсутності єдиних загальних вимог до цифрових копій фондів закладів культури, ідентифікації цих копій та їхнього призначення, що регулюються відповідними нормативно-правовими актами України, утворилося внаслідок браку доведених до практичної реалізації проєктів щодо створення загальних інтеграційних елек-

тронних інформаційних ресурсів відповідно до міжнародних стандартів та кращих практик, а також доступності відносно простих для застосування технологій оцифрування документів. Це призвело до створення в Україні багатьох електронних інформаційних ресурсів локального значення. В умовах відсутності зазначеної нормативно-правової бази такі інформаційні ресурси є здебільшого технологічно несумісними, що призводить до потреби повторного оцифрування фондів або конвертування великих за розміром масивів цифрових даних в інші формати. Вочевидь, процеси повторного оцифрування сприяють погіршенню збереженості фондів. Позитивні кроки для створення єдиної нормативно-правової бази виконані в архівній сфері як результат науково-дослідної роботи, зокрема розроблено низку методичних рекомендацій, що затверджені нормативними документами. Ці документи можуть стати підґрунтям для створення відповідного нормативно-правового акта загального характеру, що пошириться на всі юридичні особи України, незалежно від форми їх власності, які виконують завдання оцифрування національного історичного та культурного надбання.

Список використаних джерел

1. Мателешко Ю. П. Створення електронних каталогів стародруків : європейський досвід // Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій : зб. матер. III наук.-практ. інтернет-конф., Ужгород, 21 жовт. 2021 р. С. 105–114. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38032/1/СТВОРЕННЯ_ЕЛЕКТРОННИХ.pdf (дата звернення 01.10.2023).
2. Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : затв. наказом М-ва юстиції України від 11 листоп. 2014 р. № 1886/5 : зареєстр. у М-ві юстиції України 11 листоп. 2014 р. за № 1421/26198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14> (дата звернення 03.01.2023).
3. Про затвердження «Порядку приймання-передавання електронних документів Національного архівного фонду на постійне зберігання» : наказ М-ва юстиції України від 30.12.2020 № 4555/5 : зареєстр. у М-ві юстиції України 30 груд. 2020 р. за № 1317/35600. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1317-20> (дата звернення 01.10.2023).

4. Забенько Ю. І., Ю. С. Ковтанюк. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Ч. 1 // Архіви України. 2013. № 4. С. 5–38. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/01-16.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
5. Забенько Ю. І., Ю. С. Ковтанюк. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Ч. 2 // Архіви України. 2013. № 5. С. 63–97. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/04-17.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
6. Розпочато еру електронного архівування в Україні : повідомлення URL: <https://archives.gov.ua/ua/2023/08/09/розпочато-еру-електронного-архіву-ва/> (дата звернення 01.10.2023).
7. Послуги з розробки програмного забезпечення для приймання-передавання електронних документів Національного архівного фонду на постійне зберігання до державних архівів, перевіряння цих документів, їх зберігання у Центральному державному електронному архіві України та надання он-лайн доступу до них державним архівам : тендерна документація // Держ. архів. служба України. 2017. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-10-25-002572-c> (дата звернення 01.10.2023).
8. Ковальчук Г. І. Критерії відбору книжкових пам'яток для першочергового поцифрування // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2010. Вип. 28. С. 141–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2010_28_14 (дата звернення 01.10.2023).
9. Ковальчук Г. І., Лобузіна К. В. Проблеми створення інтегрованого веб-ресурсу книжкових пам'яток України // Матеріали III Міжнародних книгознавчих читань «Стародруки і рідкісні видання в університетській бібліотеці» (Одеса, 15–17 вересня 2015 р.). 2016. С. 8–17.
10. Папакін Г. В. «Цифровий поворот» у джерелознавстві: реальність, перспектива чи ілюзія? // Український історичний журнал. 2021. № 1. С. 153–169. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2021_1_13 (дата звернення 01.10.2023). <https://doi.org/10.15407/uhj2021.01.153>
11. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» – унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 1. С. 79–87. URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/205424> (дата звернення 01.10.2023).
12. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) // Архіви України. 2019. № 2. С. 67–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7 (дата звернення 01.10.2023). <https://doi.org/10.47315/archives2019.319.067>

13. Шевченко М. О. Оцифрування фондів бібліотек України : дис. ... доктора філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи / М-во культури та інформ. політики України, Харківська держ. акад. культури. Харків, 2022. 267 с. URL: <http://195.20.96.242:5028/khkdaк-xmlui/bitstream/handle/123456789/1864/disShevchenko.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
14. Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ - 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. наук / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 242 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/dissер/dis_1.pdf (дата звернення 01.10.2023).
15. Бруй О. М. Збалансована система показників у стратегічному управлінні бібліотекою : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 283 с. URL: nbuv.gov.ua/sites/default/files/dissер/dis_9.pdf (дата звернення 01.10.2023).
16. Сенченко Н. Актуальні питання формування цифрових колекцій електронних бібліотек // Вісник Книжкової палати. 2023. № 1. С. 15–25.
17. Василенко В. О., Добко Т. В., Зайченко Н. Я., Каліберда Н. Ю., Кириленко О. Г., Клименко О. З., Коваль Т. М., Литвинова Л. А., Лобузін К. В., Самохіна Н. Ф. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : моногр. / ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 410 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0002187.pdf (дата звернення 01.10.2023).
18. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : [схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p> (дата звернення 01.10.2023).
19. Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ : [схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 лют. 2016 р. № 119-р]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-p> (дата звернення 01.10.2023).
20. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : [схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p> (дата звернення 01.10.2023).
21. Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року : проект / уклад.: А. В. Хромов, Т. О. Ємельянова, Л. Л. Левченко, Ю. С. Ковтанюк //

- Державна архівна служба України. 2020. 21 с. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/Стратегія-розвитку-архівної-справи.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
22. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 груд. 2021 р. № 1617-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-p> (дата звернення 01.10.2023).
23. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2023 р. № 190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-p> (дата звернення 01.10.2023).
24. План пріоритетних дій Уряду на 2023 рік : [затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 берез. 2023 р. № 221-р]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/6411fd/d96/6411fdd96fe28557739190.doc> (дата звернення 01.10.2023).
25. Ковальчук Г. І. Створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання // *Бібліотечний вісник*. 2004. № 2. С. 2–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2004_2_3 (дата звернення 01.10.2023).
26. Перелік колекцій-книжкових пам'яток з фондів НБУВ, що пропонуються для внесення до Державного реєстру національного культурного надбання. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/613> (дата звернення 01.10.2023).
27. Електронна база даних «Книжкові пам'ятки України». URL: <https://kr.nlu.org.ua/> (дата звернення 01.10.2023).
28. Електронна бібліотека Україніка. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB> (дата звернення 01.10.2023).
29. Дубровіна Л. А., Попик В. І., Лобузін К. В. Про проект «Історія та розвиток поняття “Україніки” як національного ресурсу документальної пам'яті» : повідомлення на офіц. вебпорталі Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB> (дата звернення 01.10.2023).
30. Презентація онлайн проекту «Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів» : повідомлення на офіційному вебпорталі, 5 трав. 2022 р. // Державна архівна служба України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/2022/05/05/презентація-онлайн-проекту-єдине-ві/> (дата звернення 01.10.2023).

31. Міжархівний пошуковий портал. Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів. Архіви : вебпортал // Державна архівна служба України, Приватне підприємство «Архівні інформаційні системи». URL: <https://searcharchives.net.ua/archives/> (дата звернення 01.10.2023).
32. Послуги зі створення та впровадження комплексної інформаційної системи Державного архіву Львівської області та первісне її наповнення контентом : тендерна документація / Держ. архів Львівської обл. 2022. URL: <https://www.dzo.com.ua/tenders/16615046> (дата звернення 01.10.2023).
33. Постачання ліцензії на програмне забезпечення для створення комплексної інформаційної системи Центрального державного історичного архіву України, м. Львів : тендерна документація / Центр. держ. іст. архів України, м. Львів. 2023. URL: <https://www.dzo.com.ua/tenders/20351805> (дата звернення 01.10.2023).
34. ARCHIUM – платформа для створення цифрового архіву : офіційний вебсайт // Приватне підприємство «Архівні інформаційні системи». URL: <https://arinsky.com/product/archium/> (дата звернення 01.10.2023).
35. Клименко О. З., Сокур О. Л. Національна електронна бібліотека України: нормативно-правове забезпечення // Вісник Книжкової палати. № 5. 2023. С. 10–15. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/282680> (дата звернення 01.10.2023).
36. Бруй О. М. Місія (не)можлива: як українським бібліотекам створити Систему централізованої каталогізації : повідомлення на вебсайті, 30 берез. 2021 р. // Читомо – культурно-видавничий проект. URL: <https://chytomo.com/misiia-ne-mozhlyva-iak-ukrainskym-bibliotekam-stvoryty-systemu-tsentralizovanoi-katalohizatsii/> (дата звернення 01.10.2023).
37. Бруй О. М. Національна електронна бібліотека: як це працює і навіщо Україні : повідомлення на вебсайті, 6 квіт. 2021 р. // Читомо – культурно-видавничий проект. URL: <https://chytomo.com/natsionalna-elektronna-biblioteka-iak-tse-pratsiuie-i-navishcho-ukraini/> (дата звернення 01.10.2023).
38. Початок проекту створення Національної електронної бібліотеки України за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА : повідомлення на вебсайті, 17 лют. 2023 р. // Українська бібл. асоціація. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5078-pochatok-proiektu-stvorennia-natsionalnoi-elektronnoi-biblioteki-ukrainy-za-pidtrymku-yunesko-ta-ifla> (дата звернення 01.10.2023).
39. Запрошуємо експертів в проєкт створення Національної електронної бібліотеки України за підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА : повідомлення на

- вебсайті, 13 квіт. 2023 р. // Українська бібл. асоціація. URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5092-zaproshuiemo-ekspertiv-v-proiektstvorennya-natsionalnoi-elektronnoi-biblioteku-ukrainy-za-pidtrymky-yunesko-ta-ifla> (дата звернення 01.10.2023).
40. UNESCO's actions and emergency assistance programme for Ukraine // UNESCO. Executive Board. 215 EX/5.I.F. Paris, 9 September 2022. 27 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382684?posInSet=1&queryId=081e2545-76da-42fb-9d10-c656cb4e89c5> (дата звернення 01.10.2023).
41. Концепція створення Національної електронної бібліотеки України : проєкт // М-во культури та інформ. політики України, ВГО Укр. бібл. асоціація. 13 с.
42. ДСТУ 2732-2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» : [прийнято наказом ДП «УкрНДНЦ» від 25 трав. 2023 р. № 121]. 70 с.
43. Баркова О., Санченко Р., Ярчук А. Стандарти цифрових колекцій: проблеми нормативної бази, особенности національної стандартизації. URL: <http://www.aitech.ru/uploads/seminars/barkova.doc> (дата звернення 01.10.2023).
44. Баркова О. В. Сучасні технології формування інформаційних ресурсів електронної бібліотеки // Збірник наукових праць Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України. Київ : ИПМЕ ім. Г. Є. Пухова НАН України, 2010. Вип. 56. С. 134–141. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27435/18-Barkova.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
45. Баркова О. В. Оцифровані джерела з історії освіти: вимоги та підходи до цифрової репрезентації книжкових пам'яток в онлайн-ресурсах // Форми репрезентації джерел з історії освіти (до 20-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського) : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. семінару, 15 трав. 2019 р. / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Київ, Україна, С. 59–60. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Forms_of_representation_of_sources_2019_25_06.pdf (дата звернення 01.10.2023).
46. Лобузін К. В. Цифрові колекції історико-культурної спадщини Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: досвід створення // Досвід українських бібліотек зі збереження документальної спадщини шляхом створення цифрових колекцій : матер. круглого столу (Київ, 08 черв. 2023 р.). URL: <http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/>

- all_files/202306_artilces_field_dopmat_files/nebu_2023_lobuzina.pdf (дата звернення 01.10.2023). 401
47. Романовський Р. В. Оцифрування архівних документів: досвід державних архівів Польщі // Архіви України. № 3. 2019. С. 113–127. URL: https://old.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2019/8.pdf (дата звернення 01.10.2023).
48. Майстренко А. А., Романовський Р. В. Оцифрування архівних документів у зарубіжних країнах: інформ.-аналіт. огляд // Архіви України. № 1. 2018. С. 64–87. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/53> (дата звернення 01.10.2023). <https://doi.org/10.47315/archives2020.312.064>
49. Гаранін О. Я., Ковтанюк Ю. С. До концепції інформатизації архівної справи в Україні // Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 2017. Т. 24/25. С. 7–57. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/studiji/stud-2017.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
50. Ємельянова Т. О. Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку // Архіви України. № 3. 2019 С. 100–112. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/issue/view/2/17> (дата звернення 01.10.2023).
51. Ємельянова Т. О. Віртуальний вимір присутності державних архівів у публічному просторі // Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання : моногр.; відп. ред. І. І. Тюрменко. Київ : НАУ, 2021. С. 22–28. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/53324> (дата звернення 01.10.2023).
52. Лобузін І. В. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : моногр.; відп. ред. В. А. Широков ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 216 с. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/EIF0000073.pdf (дата звернення 01.10.2023).
53. Ковтанюк Ю. С. Перспективи створення Централізованого фонду користування документами Національного архівного фонду : доповідь-презентація // Матеріали 3-го щорічного круглого столу архівістів з міжнародною участю «Оцифрування документів НАФ як пріоритетний напрям цифровізації національних архівів: проблеми та перспективи» (Київ, 19 лют. 2019 р.) / Держ. архів. служба України, УНДІАСД, ЦДЕА України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. 16 с. URL: https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/Ковтанюк_19.02.2019.pdf (дата звернення 01.10.2023).

54. Ковтанюк Ю. С. Оцифрування фондів архівів, бібліотек і музеїв України задля збереження національної культурної спадщини : доповідь-презентація // Науково-практичний семінар із міжнародною участю «Оцифрування архівних, музейних, бібліотечних фондів задля збереження культурної спадщини України» (Київ, 8 черв. 2023 р.). 18 с. URL: <https://naps.gov.ua/uploads/files/press/2023/prog080623.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
55. Паламарчук Л. В., Чернятинська Ю. Г. Досвід оцифрування архівних документів у Республіці Польща : доповідь-презентація // Матеріали 3-го щорічного круглого столу архівістів з міжнародною участю «Оцифрування документів НАФ як пріоритетний напрям цифровізації національних архівів: проблеми та перспективи» (Київ, 19 лют. 2019 р.) / Держ. архів. служба України, УНДІАСД, ЦДЕА України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. 30 с. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/Презентація-Оцифрування-в-Польщі1.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
56. Асєєв Г. Г. Інтеграція фондів бібліотек, архівів і музеїв з метою їх збереження та використання // Вісник Книжкової палати. 2022. № 4. С. 12–17. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/261884> (дата звернення 01.10.2023).
57. Дідух Л. В., Залеток Н. В. Досвід українських архівів у створенні цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду // Архіви України. № 1. 2019. С. 87–101. URL: https://old.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2019/5.pdf (дата звернення 01.10.2023). <https://doi.org/10.47315/archives2019.318.087>
58. Дідух Л. В. Дослідження методики оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду // Бібліотека. Наука. Комунікація: Інноваційні трансформації ресурсів і послуг : матер. міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2022 р.) / відп. ред. О. М. Василенко ; редкол.: Л. А. Дубровіна; О. М. Василенко; О. В. Дзира; М. Б. Закіров; Л. В. Івченко; Т. М. Коваль; Г. І. Ковальчук; К. В. Лобузін; В. І. Попик; В. М. Удовик; В. В. Черноіваненко; А. І. Шаповал. Київ: НБУВ, 2022. С. 287–290. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf (дата звернення 01.10.2023).
59. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851–IV // Офіційний вісник України. Київ, 2003. № 25. Ст. 1174.
60. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 852–IV // Офіційний вісник України. Київ, 2003. № 25. Ст. 1175.

61. Кулешов С. Г. Документознавчі аспекти трактування понять сфери електронного документування та документообігу // *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. пр.* Київ, 2002. Вип. 5 : Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. С. 37–41.
62. Кулешов С. Г. Електронний документ у системі сучасного діловодства // *Архіви України.* 2004. № 4/6. С. 50–53.
63. Ковтанюк Ю. С. Електронне документознавство в Україні: сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку : дис. ... канд. іст. наук / Держ. арх. служба України, УНДІАСД. Київ, 2012. 252 с.
64. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років : Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 316-VIII // *Офіційний вісник України.* Київ, 2015. № 40. Ст. 1180.
65. Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : [затверджено наказом М-ва юстиції України від 19 лист. 2013 р. № 2438/5 : зареєстровано в М-ві юстиції України 21 лист. 2013 р. за № 1983/24515]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13> (дата звернення 01.10.2023).
66. Scott David Witmer. Personal Digital Archiving Guide Part 1: Preservation Planning // *University of Michigan Library Blog.* 2017. URL: <https://blogs.lib.umich.edu/bits-and-pieces/personal-digital-archiving-guide-part-1-preservation-planning> (дата звернення 01.10.2023).
67. Scott David Witmer. Personal Digital Archiving Guide Part 2: Media Types and File Formats // *University of Michigan Library Blog.* 2017. URL: <https://blogs.lib.umich.edu/bits-and-pieces/personal-digital-archiving-guide-part-2-media-types-and-file-formats> (дата звернення 01.10.2023).
68. Scott David Witmer. Personal Digital Archiving Guide Part 3: Storage // *University of Michigan Library Blog.* 2018. URL: <https://blogs.lib.umich.edu/bits-and-pieces/personal-digital-archiving-guide-part-3-storage> (дата звернення 01.10.2023).
69. Правила роботи архівних установ України : [затверджено наказом М-ва юстиції України від 8 квіт. 2013 р. № 656/5 : зареєстровано в М-ві юстиції України 10 квіт. 2013 р. за № 584/23116] // *Офіційний вісник України.* Київ, 2013. № 31. Ст. 11812.
70. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : [затверджено наказом М-ва юстиції України від 8 черв. 2015 р. № 1000/5 : зареєстровано в М-ві юстиції України 22 черв. 2015 р. за № 736/27181]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15> (дата звернення 01.10.2023).

71. Косяк І. В., Єгупова Л. І. Про досвід відтворення звукової інформації з раритетних носіїв і введення її до наукового обігу // Реєстрація, зберігання і обробка даних, 2017. Т. 19. № 2. С. 55–60. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rzod_2017_19_2_7.pdf (дата звернення 01.10.2023).
72. ISO 19005-1:2005 Document management – Electronic document file format for long-term preservation – Part 1: Use of PDF 1.4 (PDF/A-1). URL: <https://www.iso.org/obp/ui#iso:std:iso:19005:-1:ed-1:v2:en> (дата звернення 01.10.2023).
73. Перелік форматів даних електронних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання / уклад.: П. М. Марченко, Ю. С. Ковтанюк ; Держ. архів. служба України, УНДІАСД. Київ, 2011. 10 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/perelik%20formativ.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
74. Перелік форматів даних електронних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання : [затверджено наказом М-ва юстиції України від 11 лист. 2014 р. № 1886/5 : зареєстровано в М-ві юстиції України 11 лист. 2014 р. за № 1422/26199]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1422-14#n4> (дата звернення 01.10.2023).
75. Типові норми часу і виробітку на основні види робіт, що виконуються у державних архівних установах : затв. наказом Держ. ком. архівів України від 08.02.2008 № 22 / уклад.: Л. В. Кузнецова, П. М. Марченко, О. М. Коваль, А. М. Шелест, А. М. Яценюк ; Держ. ком. архівів України, УНДІАСД. Київ, 2008. 149 с. URL: <http://old.archives.gov.ua/Law-base/Regulations/2008-N.pdf> (дата звернення 01.10.2023).
76. Бюлетень Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Вип. 2 (30) / уклад.: А. А. Майстренко, Р. В. Романовський, Л. В. Шнуровська ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД, Галуз. центр наук.-техн. інформації з арх. справи та документознавства. Київ, 2018. 152 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/bulletin/GSNTI_30.pdf (дата звернення 01.10.2023).
77. Програма 3 щорічного круглого столу архівістів з міжнародною участю «Оцифрування документів національного архівного фонду як пріоритетний напрям цифровізації національних архівів: проблеми та перспективи» (Київ, 19 лют. 2019 р.) / Спілка архівістів України. 5 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/anons/2019_02_19/2019_02_19_prg.pdf (дата звернення 01.10.2023).

78. Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього : метод. рекомендації : [затв. наказом Держ. арх. служби України від 16 квіт. 2019 р. № 36, із змінами внес. згідно з наказом Держ. арх. служби України від 7 жовт. 2021 р. № 120] / уклад.: Л. В. Дідух, Н. В. Залеток, Т. М. Ковтанюк ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД. Київ, 2019. 133 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/2021_digit_fund_korist_docNAF.pdf (дата звернення 01.10.2023).
79. Оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду : метод. рекомендації / уклад.: Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД. Київ, 2021. 82 с. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1446_1.pdf (дата звернення 01.10.2023).
80. Програма оцифрування архівних інформаційних ресурсів на 2022–2025 роки : затверджено наказом Держ. арх. служба України від 29 груд. 2021 р. № 165. 8 с. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1445_2.pdf (дата звернення 01.10.2023).
81. Доступ до цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду : методичні рекомендації / уклад.: Л. В. Дідух, Т. М. Ковтанюк ; Держ. арх. служба України, УНДІАСД. Київ, 2022. 85 с. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1479_5.pdf (дата звернення 01.10.2023).
82. Звіт про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2022 році та пріоритети Укрдержархіву на 2023 рік // Держ. арх. служба України. 79 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_2022_archiv.pdf (дата звернення 01.10.2023).

Yurii Kovtaniuk

*V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-4120-1875

e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

**Normative and legal regulation of digitization
of fonds of cultural institutions as requirement for development
of state integration electronic information resources
of national historical and cultural heritage**

The purpose of the study is to start a thorough discussion of the issue of creating a regulatory and legal framework in Ukraine, which will determine the principles of a general nature regarding the digitization of fonds of cultural institutions,

taking into account international standards and many years of global experience of digitizing fonds by archives, libraries and museums, in particular Ukrainian ones. **The methodology** of the article is based on the application of general scientific methods, in particular, systematic, conceptual analysis, comparative and retrospective, as well as empirical. **The scientific novelty** lies in the raised issues of creating a scientifically based legal framework in Ukraine regarding the digitization of the fonds of cultural institutions as an urgent need for the preservation of the fonds and the technological basis for the integration of individual fonds of use into a single electronic information resource. **Conclusions.** The omission regarding the lack of uniform general requirements for digital copies of fonds of cultural institutions, the identification of these copies and their purpose, which are regulated by the relevant normative legal acts of Ukraine, was formed as a result of the lack of projects brought to practical implementation on the creation of general integration electronic information resources in accordance with international standards and best practices, as well as the availability of relatively easy-to-use document digitization technologies. This led to the creation of many electronic information resources of local importance in Ukraine. In the absence of the specified legal framework, such information resources are, for the most part, technologically incompatible, which leads to the need to re-digitize fonds or convert large digital data arrays into other formats. Obviously, the processes of repeated digitization contribute to the deterioration of the preservation of fonds. Positive steps have been taken to create a unified regulatory and legal framework in the archival field - as a result of research work, a number of methodological recommendations have been developed and approved by regulatory documents. These documents can become the basis for the creation of a corresponding regulatory legal act of a general nature, which would apply to all legal entities of Ukraine, regardless of their form of ownership, which perform the task of digitizing the national historical and cultural heritage.

Key words: digitization, national heritage, cultural institutions, legal framework, paradox.

*Стаття підготовлена 11 травня 2023 року;
подана до друку 17 травня 2023 року.*